

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Dubium I. De adoratione in genere, eiusque adeo notione, ratione,
varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO II.

De actibus exterioribus Religionis, siue Latriæ; ac primum de adoratione Dei, Sanctorum, rerumque ac imaginum sacrarum.

S. Thomas 2. 2. q. 84. aa. 3.

Raciat quidem S. Thomas hoc loco solum de adoratione DEI, vti etiam locus ipse proprie postulat: at vero propter similitudinem & connexionem rerum, à nobis hæc res paulo generalius tractanda est; prout scilicet adoratio non solum ad Deum, sed etiam ad Sanctos, aliasque res, & imagines sacras referri potest; vti iam antea etiam in proluxa & luculenta disputatione hac de re edita fecimus, quam ipsam hoc loco paulo magis ad scholastica doctrinæ methodum reuocabimus.

Abfoluetur igitur hæc quæstio septem dubitationibus. I. De adoratione in genere eiusque adeo notione, ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet. II. De adoratione sacra DEI, CHRISTI hominis, & Sanctorum. III. De adoratione sacra Reliquiarum, Imaginum, & rerum sacrarum inanimatarum; an sint adoranda. IV. De ratione & modo adorationis rerum eiusmodi inanimatarum; speciatim quæ circa eam certa; quæ in controuersia sint; quæque vocum in ea re consuetarum sit ratio & significatio. V. An imagines etiam proprie vlllo modo adoranda siue colenda sint; itemque an ipsa etiam in se tanquam obiectum Quod terminent actum adorationis seu cultus non tantum ratione signi exterioris, sed etiam ratione interne submissionis. VI. An & qua ratione imagines simul cum exemplari, eodemque cultu coli possint. VII. Vtrum nihilominus imagines & reliquia sacra secundum se, & per se etiam, tanquam totum obiectum materiale cultus, quod immediate ac directe colatur, adorari aliquo licet inferiori cultu possint; non adorato formaliter & directe exemplari.

DVBIUM I.

De adoratione in genere; eiusque adeo notione, ratione, varietate, & distinctione ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & q. 103. a. 1. & 2.

Adorationis vocula non eodem modo vbique sumitur. Nonnunquam enim generatim significat quemcunque actum religionis internam vel externam, quo honor diuinus Deo deferatur, vt notauit Gregorius de Valentia hic q. 3. pun. 1. Qua ratione etiam actum orationis & sacrificij comprehendit. Vt cum apud Plinium l. 28. c. 2. legitur: *Cur & fascinationibus adoratione peculiari occupamus?* Vbi Lexicographus: *Adorationem hic pro religione posuit, vel potius precatione.* Item Genes. 22. v. 5. Abraham de oratione vel sacrificio peragendo locutus: *Ego, inquit, & puer, illuc vsq; properantes, postquã adorauerimus, reuertemur ad vos.* Et Ioan. 4. v. 23. *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Et Pater tales querit, qui adorent eum.*

Quo fere sensu etiam Suarez 3. p. tom. 1. disp. 54. lect. 5. & Corduba lib. 1. q. 5. dub. 6. docent;

adorationem significare nonnunquam quodlibet signum externum reuerentiæ vel submissionis erga alterum. Verum proprie ac in proposito sumitur pro externo ac speciali quodam actu seu nota reuerentiæ ac honoris, qua per certum quendam motum ac gesturam corporis alteri reuerentiæ exhibetur.

Ad cuius proinde rationem generalem, prout ab adoratione Dei abstrahit, explicandam, (in qua re quidam passim hallucinantur) necesse est hæc quinque ordine explicare. 1. Quæ sit illa nota seu gestus corporis, ad rationem adorationis sufficiens. 2. Quis alter ille, cui iure exhibetur. 3. Quæ excellentia, ob quam alteri proprie exhibetur. 4. Quæ illa animi submitio, cuius nota existit adoratio. 5. A quo possit recte exhiberi.

Sic enim explicatum habebimus. 1. obiectum materiale quod adorationis. 2. obiectum materiale

cui. 3.

cui. 3. rationem formalem obiectiuam eiusdem obiecti cui. 4. obiectum formale quod, adeoque ipsam adorationis rationem formalem; quæ ab illa submissione, velut ab eo, quod in adoratione potissimum est, desumitur, iuxta S. Thomam hic q. 84. a. 2. ad 2. ubi ait: *Sicut oratio primordialiter est quidem in mente, secundario autem verbis exprimitur: ita etiam adoratio principaliter quidem in interiori Dei reuerentia consistit, secundario autem in quibusdam corporalibus humilitatis signis: sicut genu flectimus nostram infirmitatem designantes, in comparatione ad Deum, prosternimus autem nos quasi proficientes nos nibilesse ex nobis.* Deniq; explicatum habebimus subiectum adorationis. Ex quibus demum etiam facile colligetur adorationis varietas, & distinctio ab ijs, cum quibus nonnullam affinitatem habet.

4 Quæritur igitur primo, quæ sit illa nota, quibus gestus corporis, ad rationem adorationis sufficiens.

Respondetur, eam ex nominis etymologia, quæ tamè apud scriptores varie assignatur, commodissime explicari. Etenim primo Laurentius Valla lib. 5. elegant. cap. 11. vocem illam ab orando derivat: quasi idem sit adorare, quod ad aliquem orare, seu ore precari. Adorare, inquit, ab oro, quod est precor, componitur; supplicare à plico, quod genu, poplitemque, aut cervicem plicamus, cum à potentiore aliquod magnum quid precamur. Idem habet Bonaventura in 3. dist. 9. a. 1. q. 4. & supponere videntur pleriq; alij Scholastici Doctores.

Cum qua notione ad vnguem conspirat vulgaris vocula Germanici idiomatis (*Anbetten*) adorationem exprimens. Iuxta quam etiam nominis notionem, fatendum esset, neque imagines, neq; reliquias, aut alias res sacras inanimas adorandas esse, utpote quas ore precari, seu inuocare non licet.

5 Sed aut hæc nominis etymologia vera non est; aut sane ab Etymo plurimum deflexit usus & germana significatio nominis; quod ipsemet Valla ibidem notauit: *Et tamen, inquit, adorare sine ore, sine voce fit, non sine plicatione genuum ac corporis: supplicare sine plicatione genuum ac gestu corporis; non sine ore ac voce.* &c. Nosque rebus mutis ac sensu carentibus non supplicamus, sed adorationis honorem exhibemus, ut Regum statuis, signis, vestibus, literis, alijsque similibus; & præcipue picturis, imaginibusque, tum Dei, tum Sanctorum, tum ipsius etiam crucis; quam sapientes adorant, stulti etiam orant.

Vnde etiam ea, quæ ab auctoribus tam sacris, quam profanis proprie dici solet adoratio, non est oratio; sed actus ab oratione distinctus, ut inferius patebit. Certe omnes Theologi, cum S. Thoma hic q. 83. & 84. orationem, & adorationem, tanquam duos distinctos actus religionis commemorant. Eadem apud Græcos vocum differentia est. Nam quod latinis adoratio, græcis est *προσκύνησις*, quasi admotio, seu versus aliquem motio; quod illis inuocatio seu oratio supplicatis, his *προσευχη* dicitur.

6 Secundo eiusdem vocis originem Nonius Marcellus de propriet. ferm. ita assignat: *Ador, ait, frumenti genus est, quod epulis & immolationibus sacris primum putatur: unde & adorare, propitiare religiones,*

potest dictum videri. Fauet huic sententiæ, quod Sextus Pompeius Festus de verbor. significat. in hæc verba scripsit: *Ador Farris genus, eorum quondam appellatum, ab edendo, vel quod aduratur, ut fiat tostum, unde in sacrificio mola salsa efficitur.* Sed nec ista etymologia satis probatur. Si enim proba esset, sequeretur, immolationes seu sacrificia maxime proprie adorationem esse; cum tamen & ipsi isti tanquam duo distincti actus apud S. Thomam hic q. 84. & 85. aliosque Theologos habeantur; idq; ex communi latine loquentium usu. Quare etiam Iustus Lipsius lib. 2. Electorum cap. 6. hanc derivationem velut inane Grammaticorum acumen deridet.

7 Qui proinde hanc tertiam eius nominis etymologiam ibidem his verbis refert & probat: *Osculorij, inquit, ratio alia est magis superstitiosa, & quasi cultus. Verebantur enim plerumque, Deos ipsos ore profano suo tangere, sed eminus stantes manum porrigebant, eamque statim reuerenter ad os suum referebant & suauabantur. Hic habitus receptissimus, & velut solemnior adorantium fuit; quem mihi ingerunt scriptorum loci multi. Plinius: In adorando dextram ad osculum referimus. Minutius Felix in Octauio: Cecilius simulachro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admoventes osculum labris impreffit. Apuleius apologia priore: Nulli Deo ad hoc ausi supplicauit; nullum templum frequentauit: si sanum aliquod praterat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovent. Et lib. 5. Milesiarum de psyche: Multi denique cinum, & aduenæ copiosi inaccessæ formosissimæ admiratione stupidi, & admoventes oribus suis dextras, primore digitum erectum pollicem residentem, ut ipsam proorsum Deam venerem religiosis adorationibus venerabantur.*

8 Pergit Lipsius: *Nec Romanus solum hic ritus, sed Syris olim & Orienti. In sacra historia Iobi cap. 32. Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare & oscularus sum manum ore meo, id est, si lunam aut solem adorauit: (quomodo etiam interpretatur Hieronymus commentario in Olee cap. 13. initio.) Vetus interpres 3. Regum 19. Quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum, osculans manum. Hieronymus in Ruffinum. Qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere; & sæpius in hebræorum phrasi deosculatio est adoratio. Atque ego latinus ipse hunc censeo formatum adorandi verbum; quia manus ad ora admoventur. Ita Lipsius.*

9 Qui huc etiam refert huius sæculi morem, quem seruiliter, inquit, adulatio seruat. Fere enim aulicæ ille muscæ, cum potentiores saluant, vestem, aut aliquam partem corporis manu illi tangunt, eamque statim cum veneratione quadam ad os reportant. Nec dubitabis, quin super hoc vestigium sit prisca illius adorationis. Hæc libere auctor.

Et vero placet illa nobis ipsius etymologiæ ratio; utpote vim ac usum voculæ adorationis in aliquo gestu corporis, cultus gratia vsurpato, sitæ quam maxime exprimens. Vnde primum etiam adorandi modum, seu potius primam eius notæ externæ speciem habemus, qua fit adoratio, nimirum in venerabunda manus ad os admotione positam.

Neque tamen ex hac etymologia vsq; adeo restringen-

stringendus est germanus vsus & significatio nominis, vt solam manus ad ora applicationem, reuerentiae & honoris causa factam, adorationem esse putemus. Nam cum adoratio gentibus omnibus sit ac semper fuerit communis; non tamen idem aut vnus semperq; inuariatus fuit adorationis ritus, vt pote ex arbitrio & institutione humana dependens rationemq; signi ex instituto significantis habens. Quin imo vt pro diuersitate temporis, sexus, aut personarum, caetera honoris symbola variantur; ita etiam adorationis.

Quare solutio calceamentorum, adeoq; nuditas pedum olim religioni & reuerentiae data, ac praecipua Moysi, Exodi 3. vers. 5. iam augustissimum Missae sacrificium celebranti in vitio ponitur, vt docent Syluester V. *Missae* 1. Henriquez libro 9. cap. 29. & Suarez de Missa disputatione 82. section. 2. & 3. Item *omnis vir orans aut propheta velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans, aut propheta non velato capite, deturpat caput suum* 1. Cor. 11. v. 5. Qui ergo gestus seu habitus corporis in vitis pro venerationis symbolo habetur, in mulieribus probri ducitur.

Sed & in ipsis viris detectio capitis apud veteres quidem Romanos, Europaeosque nostrates, honoris seu reuerentiae nota est, vt videre est apud Lipsium in amphitheatro c. 19. & 20. & libro 1. Electorum cap. 23. Iulium Barbaranum tom. 1. tit. Reuerentiae genera; at eadem tamen multis alijs gentibus inusitata: quamquam & Romanos, inquit Lipsius, dum sacrificabant, capite seimus fuisse velato; idque praescio quodam obuioso ritu, & nostris tamen moribus alieno. Sicut ergo pleaque nomina originem quidem à certa affectione, vsu, aut modorei, quam appellant, fortuntur, attamen ipso vsu ac genuino significato multo patent latius: ita etiam adoratio licet primitus ab admotione manus ad ora dicta sit, res tamen ipsa multo latius diffunditur.

Etenim secundo constat, eos, qui humi procumbentes, ad pedes alicuius reuerentiae causa, aduoluerentur, vel maxime adorasse fuisse existimatos, vt passim ex scriptura constat, siue de politica & ciuili, siue de sacra adoratione loquamur Genesis 18. vers. 2. Abraham tres viros (Angelos) adorauit in terram. Genesis 19. v. 1. Lot duos Angelos adorauit pronus in terram. Genesis 24. vers. 52. Puer Abraham adorauit in terram Dominum. Genesis 33. vers. 3. Iacob progrediens adorauit pronus in terram septies. Genesis 43. v. 26. & c. 50. v. 18. Fratres Ioseph adorauerunt ipsum proni in terram. Genesis 48. v. 12. Ioseph coram patre adorauit pronus in terram. Num. 22. v. 31. Balaam adorauit Angelum pronus in terram. Iosue 5. vers. 15. Videns & cognoscens Angelum Iosue, cecidit pronus in terram, & adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Ruth 2. versu 10. Cadens in faciem suam, & adorans super terram dixit ad Booz.

Item 1. Regum 20. vers. 41. Dauid cadens pronus in terram adorauit tentio. 1. Regum 24. v. 9. Inclians se Dauid pronus in terram adorauit Saul. 1. Regum 25. v. 23. Abigail procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram, & cecidit ad

pedes eius. 1. Regum 28. v. 14. Saul coram Samuele excitato, inclinauit se super faciem suam, in terra, & adorauit. 2. Regum 9. v. 6. Miphiboseth coram Dauid corruit in faciem suam & adorauit. 2. Regum 14. v. 22. Cadens Ioab super faciem suam in terram adorauit, & benedixit Regi. Et ibidem v. 33. Abilaton adorauit super faciem terra coram Dauid. 2. Regum 24. v. 21. Areuna egressus adorauit Regem pro no vultu in terram. 3. Regum 1. v. 23. Nathan adorauit Regem pronus in terram. 4. Regum 4. v. 37. Sunamitis corruit ad pedes Elisae, & adorauit super terram. 1. Paralipomenon 21. v. 21. Ornan adorauit Dauid pronus in terram. 2. Paralipomenon 7. v. 3. Omnes filij Israel corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide, adorauerunt & laudauerunt Dominum. Iob 1. v. 20. Corruens in terram adorauit. Psalmo 94. v. 6. Venite adoremus, & procidamus. Isaia 46. v. 6. Idololatrae procidunt & adorant. Isaia 49. vers. 23. Velui in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Isaia 60. v. 14. Et venient ad te curui filyeorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum. Danielis 3. v. 15. Prostrernite vos, & adorate statuam, quam feci. Ecv. 5. & 6. Cadentes adorate statuam auream. &c. si quis autem non prostratus adorauerit, &c.

Item in nouo testamento, Matthaei 2. vers. 11. Magi procidentes adorauerunt Christum. Matthaei 4. v. 9. Si cadens adorauerit me. Ioannis 9. v. 38. Caeus sanatus procidens adorauit Christum. Act. 10. v. 25. Cornelius procidens ad pedes Petri adorauit. Apocalypsis 3. v. 9. Adorent ante pedes tuos, Apocalyp. 22. v. 8. Cecidi vt adorarem, ante pedes Angeli. Quae futurus hic referre placuit, quia deinceps etiam vsui futura sunt.

Atq; hac de causa fortasse Barnabas Briffonius in suo lexico, vniuersam adorationis vim exprimere volens dixit; Adorare est procumbendo venerari. Sed non recte, vt partim ex dictis liquet, partim ex sequentibus manifestius fiet.

Etenim tertio non obscure scriptura pluribus in locis indicat, adorationem quandoque sine procumbentis gestu, sola genuum, aut capitis inflexione, etiam à stantibus fuisse peractam. Genesis 24. v. 26. Seruus Abrahæ inclinauit se, & adorauit Dominum. Genesis 33. Ancilla Iacob, & filij earum incuruati sunt. Accessit quoq; Lia cum pueris suis, & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt. Genesis 37. v. 7. Putabam nos ligare manipulos in agro, & quasi consurgere manipulus meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Exodi 12. v. 27. Incuruati populus adorauit. 3. Regum 1. v. 16. Inclinauit se Bethsabee, & adorauit Regem. 3. Regum 8. v. 54. Salomon adorans Dominum, vtrumq; genu in terram fixit, & manus expandit in caelum. 4. Regum 1. v. 13. Princeps quinquagenarius curruauit genua contra Eliam.

Item 4. Regum 5. v. 8. ait Naaman: Quando ingreditur Dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illa innitente (non utiq; prostrato) super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo, in eodem loco &c. 2. Paralipomenon 29. vers. 30. Leuitae Deum incuruato genu adorauerunt. Esther 3. v. 2. Cuncti serui Regis flectebant genua, & adorabant Aman, &c. solus Mardocheus non flectebat genu, neq; adorabat

12

13

cunt

eum. 1. Esdra 9. v. 5. In sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica, curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum. Daniel c. 6. v. 10. Contra Hierusalem flebat genua sua, & adorabat tribus temporibus in die. Marci 15. v. 19. Ponentes genua adorabant eum.

Huc spectat illud Isaia 45. vers. 29. *Mibi curuabitur omne genu, Et quod 3. Regum 19. v. 18. dicitur: Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal. Et illud Philipp. 2. v. 10. In nomine IESU omne genu flectatur.*

Quem adorationis modum refert etiam Sanctus Thomas hic q. 84. a. 2. ad 2. Eundem tradit Benedictus Pererius to. 4. in Genesim c. 33. n. 2. addens etiam istum, qui ad præcedentem reuocari potest, & fiebat per incuruationem corporis, declinando scilicet caput, cum modica corporis demissione. Et vtrique ad stipulatur præfens inter homines consuetudo.

15 Quartus adorationis modus fiebat per oscula impressa ei, qui adorabatur, præcipue secundum genua. De qua re Plinius l. 11. c. 45. *Homini genibus, inquit, quædam religio inest, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: adhæc manus tendunt; hæc ut aras adorant &c.* qui ritus etiam hodie apud quasdam nationes cernitur.

Huc pertinet illud psalmi 2. vers. 12. iuxta lectionem hebraicam, *Osculamini filium*, id est, adorate; pro quo nos legimus: *Apprehendite disciplinam; nempe filij Dei*, quod proinde eundem sensum reddit. Et Exodij 8. v. 7. Moyses egressus in occursum cognati sui, *adorauit, & osculatus est eum*. Taceo oris, menti, manus, pedis, vestis, & postis oscula, quæ itidem ad quandam adorationis speciem veteri more pertinuisse, fuisse probant Lipsius 2. Electorum cap. 23. & Barbaranus loc. cit.

16 Quamquam oris osculum non tam adorationis, quam amoris signum videtur. Vnde Macarius in VII. synodo epistola synodali ad Imperatorem a dione 7. referens illud Matthæi 13. & Luca 15. de Pharisæis amantibus primos recubitus in conuiujs, & salutationes in foro: *Certum est, inquit, ἀσπασμῶν, id est, salutationem, hoc loco a Domino appellari ἀσπασμῶν, id est, adorationem. Pharisæi enim gloriose animo præditi, & seipfos iustos existimantes, ab omnibus adorari studebant. Non enim ore osculari petebant: fuisse enim hoc humilitatis signum, & haudquaquam Pharisæi supercilij.*

17 Quinto etiam capitis detectio, cum debita animi submissione facta, non incongrue adorationi tribui potest. Nam cum pileus sit libertatis insigne, velut erga alterum seruitutem proficitur ille, qui ipsi pileum ponit; quamquam fateor, non semper honorariam hanc refectionem capitis adorationis rationem habere; sed quandoque simplicis honoris, pro ratione circumstantiarum: quod tamen nihil obstat, quo minus iuxta alias circumstantias, etiam pro adorationis nota habeatur, vt supra n. 10. indicaui.

Recte Pererius tom. 3. in Genes. cap. 23. numero 25. & cap. 17. numero 7. *Scire conuenit, hebraicum Sahah, quod latine redditur adoro, indifferenter*

& in vniuersum significare reuerentiam & honorem, qui per exteriorem corporis motum, hoc est, inclinationem capitis & pectoris, vel refectionem capitis, vel procubatum in genua, aut in terram exhibetur cuiusque persona excellentis dignitatis, aut potestatis, vel humane, vel Angelicæ, vel diuinæ. Vasquez itidem l. 2. de ador. n. 371. & 387. nudationem capitis vocat notam adorationis.

Idem significat Adrianus Epistola ad Constantinum & Irenen, dum ait: *Qualis vero iste est adorationis honor? Perfecto non alius, quam is, quo nos peccatores quoque inuicem prosequimur, saluantes nos inter nos per honorationem & dilectionem.* Et Anastasius Episcopus Theopoleos in VII. synodo ad dione 4. generatim ait; *Adorationem esse honoris alicui (cum submissione) exhibiti veluti emphasim.*

18 Confentiunt his cæteri Theologi cum S. Thomas hoc loco, qui nullo certo motu ac gestu corporis adorationem circumferunt: cum quibus proinde fatendum, omnem illum corporis motum seu gestum esse sufficientem adorationis notam, quæ iuxta receptum patriæ seu gentis alicuius morem, ad illam animi submissionem, adorationis propriam, significandam idonea est. Cuius ratio est; quia vt dictum, cum gestus ille seu nota submissionis ex institutione humana dependeat, fieri potest, vt tum apud diuersas nationes & populos, tum etiam diuerso tempore, apud eandem, diuersissime varietur; ipsa interim adorationis ratione vbiq; eadem existente.

19 Quæritur secundo, cuiam personæ vel rei iure exhiberi possit adoratio.

Respondeo ex dictis quæstio præcedenti, certum esse, iure ac legitime exhiberi, I. Deo, vero. II. Christo homini, qui & ipse Deus est. III. Angelis; non autem diabolo, propter perpetuum in malo obstinationem, & eam, quam cum hominibus habet implacabilem inimicitiam, vt ex comuni & certa docet S. Thomas 2. 2. q. 103. art. 2. ad 2. IV. Hominibus viuentibus, tum sacris, quæ tales; in quibus etiam numerandi sacro oleo vincti Reges, & Prophetæ, in specie Dauid, Elias, & Eliasus; tum alijs; in quibus habemus Iacob, Elau, Ioseph, vt superius à n. 11. ex scripturis retulimus.

Quibus addo ista, Genesim 23. v. 7. *Resurrexit Abraham, & adorauit populum serræ, filios videlicet Hebræi.* 2. Regum 18. v. 21. *Adorauit Chusi Iob, & cucurrit.* 2. Regum 2. v. 19. *Salomon Rex surrexit in occursum matris, adorauitq; eam.* Iudith 10. v. 20. *Adorauit eum (Holofernè) posternens se super terram.*

V. Hominibus sanctis demortuis, seu potius animabus defunctorum, vt Samuelis iuxta veriorè explanationem 1. Reg. 28. VI. deniq; etiã rebus inanimatis adoratio recte tribuitur: tum sacris, iuxta illud psal. 89. v. 5. *Adorate scabellum pedum eius*, tum etiam prophanis, vt purpura Regis; quod multis testimonijs ex iure ciuili, probat Briffonius loc. cit. & passim testantur SS. Patres.

20 Quod si contra hæc, quandoq; aliqui adorationem recusarunt, aut per accidens fecerunt; quia loco & modo inopportuno postulata, vt de Mardocheo quidam sentiunt; vel diuinam creaturæ tribui noluerunt, vt de Paulo & Barnaba constat Act. 14. & de eodem Mardocheo docent

S. Thomas hic q. 84. a. 1. Lyranus Esther cap. 3. & Pererius in Genesim tom. 3. cap. 17. num. 7. ex communi. Vel denique ex submissione aut benevolentia affectu à se remouerunt; in quibus Angelus respectu Ioannis Apocalypsis 19. Petrus respectu Cornelij Act. 10. vt ex veriori docent Vasquez & Pererius loc. cit. & rursus cap. 23. Genesim. num. 25.

21 Optime hac de re S. Thomas cit. q. 84. a. 1. ad 1. *Secundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit David: secundum autem reuerentiam, quæ debetur Deo, Mardocheus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Esther 13. Et similiter secundum reuerentiam debitam creaturæ excellenti, Abraham adorauit Angelos; et etiam Iosue, vt legitur Iosua 5. Quamuis possit intelligi, quod adorauerint adoratione latræ Deum, qui in persona Angeli apparebat et loquebatur. Secundum autem reuerentiam, quæ debetur Deo, prohibitus est Ioannes Angelum adorare, Apocal. vlt. Tum ad ostendendum dignitatem hominis, quam adeptus est per Christum, vt Angelis aequetur; vnde ibi subditur: Conferens tuus sum et fratrum tuorum: tum etiam ad excludendum idololatriæ occasionem; vnde subditur: Deum adora.*

22 Fatemur tamen interim, adorationis nomen per antonomasiam & excellentiam ita nonnunquam accipi, vt adoratione latræ soli Deo debitam significet, adeoque soli Deo tributur. In quem sensum Hieronymus contra Vigilantium. *Qui,* inquit, *o insanè caput, aliquando Martyres adorauit? quis hominem putauit Deum? Qui tamen apologia aduersus Rufinum: Protinus, inquit, concito gradu Bethlehem meam reuersus sum ubi adorauit præsepe et incunabula saluatoris.*

Eundem modum loquendi vsurpant nonnunquam alij Patres, vt Athanasius serm. 3. contra Arrianos, Ambrosius in cap. 1. ad Rom. Augustinus lib. de vera & falsa religione c. 55. Leo serm. 2. de Natiuitate, Epiphanius de hæres. c. 9. Fulgentius lib. ad Donat. c. 4. Damascenus l. 4. fidei c. 3. Ionas Aurelianus lib. 1. de adorat. & ipsum Concilium Ephesinum tom. 6. cap. 1. Eodem respicit vulgare carmen.

Effigiem Christi, dum transis, semper honora:

Non tamen effigiem, sed quem designat, adora:

Nisi malis, adorationem hic vulgariter orationem significare.

23 Sed & scriptura subinde eidem loquendi modo fauet. Vt Deuteronomio 6. v. 13. & Matthæi 4. v. 10. dicitur: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli seruies;* prout etiam intellexerunt Valentia hic q. 3. pun. 1. & Vasquez l. 1. de adorat. n. 153. licet aliter intelligat Pererius tom. 3. in Genesim cap. 23. n. 25. cum Augustino q. 61. in Genesim. Huic similis est etiam locus ille 1. Tim. 1. v. 17. *soli Deo honor et gloria.*

Imo etiam prophani Scriptores nonnunquam ita loquuti videntur. Lampridius in Alexandro Imperatore: *Ipse adorari se uoluit, cum iam cepisset Helio-gabalus adorari more Persarum.* Eutropius lib. 9. de Diocletiano: *Adorari se iussit, cum ante eum cuncti saluarentur.* Quod explicans quasi Dio lib. penult. *Primum Cesaris (Caligula) se adorari instituit ut Deum.*

Quod & de Diocletiano referunt Aurelius Victor par. 2. n. 39. & Cassiodorus in Chronico n. 1040.

Vnde Pererius tom. 4. in Genesim c. 32. num. 2. scribit: *Latium uerbum adorandi fere non est in usu, neque apud Theologos, neque in vulgari Christianorum sermone, nisi in ueri soliusque Dei cultu.*

24 Sed hæc nihil obstant, quò minus iuxta receptissimam phrasin scripturæ superius commemoratam, iuxta frequentissimam Patrum etiam latinorum, (vt inferius magis patebit) ac prophetarum scriptorum, nec infrequentem etiam Theologorum usum, iuxta vim ac notionem nominis, iuxta ipsissimam adorationis essentiam, fateamur, atque ita etiam cum videbitur, loquamur, vere ac proprie etiam alia præter Deum adorari, de quibus superius dictum: Nisi quis contendere velit, solum quoque Deum bonum; solum Patrem, ac Magistrum uocandum esse; soli illi, (non alijs) gloriam & honorem habendum; quod nemo dixerit.

Quod igitur de dulia non male dixit Bonauentura 3. dist. 9. art. 2. q. 4. nomen illud tripliciter dici: *Primo modo, inquit, dicitur dulia secundum quandam analogiam: alio modo secundum antonomasiam; et tertio modo secundum significationem propriam:* hoc etiam de uoce adorationis uerissime dici potest. Secundum propriam enim significationem dicitur actum uoluntatis, quo quis per aliquem corporis gestum exhibet notam submissionis alteri, ob illius excellentiam. Secundum analogiam significat quamlibet notam submissionis erga alterum. Secundum antonomasiam significat solius Dei adorationem.

25 Tertio quaeritur, quanam sit excellentia illa, ob quam proprie adoratio cuiusdam defertur.

Respondeo. Hac in re uersum certum, & extra controuersiam est; eam quæ primaria & ultimata sit adorandi ratio, aliam esse non posse, quam excellentiam substantiæ intellectualis; hæc enim sola ut honoris, ita adorationis ultimus terminus est. Immediata uero & minus principalis, ac secundaria ratio adorandi esse potest etiam excellentia quædam inferior, & ex intellectuali substantia participata, ut constat in adoratione rerum inanimatarum; quod inferius magis declarabitur.

In particulari denique, excellentia uel ratio adorandi alia est increata & infinita; alia creata & finita; hæc rursus uel ordinis supernaturalis est, à qua res aliquo modo sit & dicatur *sacra*; uel ordinis naturalis: illa *sacra* seu religiosæ; hæc *politica* adorationis formalis terminus est.

Quamquam & Deum quoque ut bonum naturale, adoratione, quæ sit ordinis naturalis, coli posse, nullum est dubium, ut in simili de dilectione Dei suo loco diximus disp. 2. q. 2. dub. 2. quæ tamen nihilominus adoratio licet supernaturalis non sit, *sacra* tamen dicitur, non profana; quia ad obiectum & excellentiam sacram terminatur.

26 Quaeritur quarto, quanam illa sit animi submitio, cuius nota est exterior adorationis gestus.

Respondeo, eam non esse eandem, respectu cuiusvis adorantis, aut rei adoratæ. Sicut enim inter has, quoad excellentiæ rationem, magna dif-

ferentia esse solet, ita etiam submissionis secundum rectum dictamen exhibendæ, non potest non esse diuersissima ratio: Idque non tantum, cum diuersi adorationis ritus seu modi vsurpantur, sed etiam cum iidem.

Quod in adoratione Dei & creaturæ alicuius est manifestissimum. Licet enim externus ritus adorationis, respectu vtrorumque sæpe sit idem: tam Deo enim, quam hominibus genu flectimus, & vtrisque caput aperimus: submitto tamen interna, per exteriorem ritum significata, est diuersissima. Deo enim adorans se submittit, tanquam summo, infinito, & independenti bono ac Domino, per infimam quandam animi demissionem ac seruitutem, soli Deo debitam: creaturæ vero solum tanquam limitato bono; idque accommodatè adeoque aliter & aliter, iuxta variam eius excellentiam, & adorantis conditionem. Quo fit, vt licet externus adorationis gestus sit inuariatus, ipsa tamen adoratio sæpe sit diuersissima.

Quod si excellentia in re adorata nulla appareat, aut sane adorantis submitto eidem non respondeat, sed excellentiam eiusdem excedat, vana & superstitiosa erit adoratio.

27 Quinto deniq; & postremo quaritur, à quonam adoratio recte possit exhiberi.

Respondetur, cum ex parte adorantis plane necessarium sit, vt is rem adorandam concipiat, tanquam aliquo modo se superiorem, seu præstantiorem; idcirco Deus quidem secundum se adorare neminem potest: Christus secundum humanitatem adorat Deum, vt patet ex gestu orantis in horto: Angeli adorant Deum & Christum hominem; Hebræorum 9. vers. 6. & quin etiam inter illos ipsos alij alios, omnes autem B. Virginem suo modo adorent, non est dubitandum. Homines certe, & Angelos, & seipsos mutuo recte adorare posse, ex dictis n. 19. perspicuum est. Ita etiam in adoratione rerum inanimatarum, seruata proportione, necesse est, vt eæ ab adorante concipiantur, vt aliquo modo præstantiores.

28

Attamen sicut necesse non est, vt res quælibet adorata sit absolute & simpliciter excellentior eo, qui adorat, vt recte notauit Sanctus Thomas 2. 2. quæstione 103. articulo 2. Alioquin enim nec sanctior minus sanctum nec æqualis æqualem; nec filius aut subditus iustus parentem aut Regem peccatorem; nec vllus imaginem Regis, vel Dei adorare posset: ita etiam opus non est, vt adorans se alteri tanquam vndeunque & absolute superiori vel digniori submittat: satis est, rem adorandam vt quadam sane ratione, & secundum quid excellentiorem apprehendi, vt docet Sanctus Thomas ibidem, iuxta illud ad Philipp. 2. v. 3. *In humilitate superiores sibi inuicem arbitantes; non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.*

Vnde Sanctus Thomas cit. quæst. 103. art. 2. ad 3. *In quolibet, inquit, inuenitur aliquid, ex quo potest quis eum superiorem reputare, & secundum hoc etiam omnes se inuicem debent honore præuenire, iuxta Apostolum ad Rom. 12. v. 10. *Honore inuicem**

præuenientes. Et ibidem in corp. *Non enim oportet, inquit, quod ille qui honoratur, sit excellentior honorante; sed forte quibusdam alijs; vel etiam ipso honorante, quantum ad aliquid, & non simpliciter.* Atque hæc de ratione adorationis vniuersim acceptæ, prout à certo obiecto seu termino abstractit, dicta sunt.

Ex quibus colligitur primo, adorationem quatuor minimum actus deposcere. Primus est iudicium speculatiuum intellectus de alterius excellentia; qui actus pro diuersitate obiecti, vel ad fidem, aut similem habitum supernaturalem intellectus, vel ad naturalem mentis solertiam & vim cognoscendi pertinet.

Secundus actus est iudicium practicum, seu dictamen intellectus, eidem hic & nunc pro ratione excellentiæ cultum congruum cum debita animi submissione, deferendum; qui est actus prudentiæ.

Tertius est actus voluntatis, huic iudicio consentientis; adeoque submittentis alteri, ac simul actum aliquem alium, velut obiectum ac medium eligentis, quo talis protestatio submissionis fiat, qui actus in adoratione præcipuus est, & velut actus immediate elicited, ad eam ipsam virtutem obseruantiam pertinet, qua pro ratione suæ conditionis res aliqua colitur.

Quartus est aliquis actus externus, velut nota submissionis, & vltimate consummatis adorationem; qui actus etiam in recto, ipso nomine adorationis significatur, & dici potest vel per se ac immediate imperatus, vel mediate elicited eiusdem virtutis. Quam doctrinam fere etiam habet Bellarminus lib. 1. de Sanctis cap. 12. & in simili tradidimus supra generatim de religione agentes quæst. 1. dub. 2. n. 25.

Colligitur secundo, quotuplex sit adoratio. Nam primo adoratio late accepta à S. Thoma quæst. 84. a. 2. duplex constituitur; interna videlicet, quam reuerentiam & deuotionem interio-rem appellat, qualis etiam in scriptura Angelis tribuitur, Heb. 1. v. 6. altera externa, illa pro obiecto habet ipsos actus fidei, spei & charitatis, quatenus his ipsis nos Deo subiicimus, vt q. 1. dub. 1. suo loco dictum; hæc vero pro obiecto habet actum externum. Qua de causa etiam pleriq; veteres Theologi apud Vasquez de adorat. l. 1. c. 2. n. 190. dixerunt, adorationem pro obiecto habere etiam cultum interio-rem, qui fide, spe, & charitate Deo exhibetur, vt etiam loco cit. diximus.

Hicque loquendi modus confirmari potest ex eo, quia etiam oratio, licet iuxta vocis etymon vocalem solummodo orationem significet, quæ solo ore pronuntiat; nemo tamen facile negarit, orationem mentalem vere & proprie orationem esse, maxime quando actus mere internus nota esse potest submissionis Deo cordium inspectori, non hominibus, vt quæst. præced. cit. dub. 1. dictum.

Sed reuera adoratio proprie dicta, tam ex prima impositione, quam proprio & recepto vsu loquendi, notam externam cuiusdã gestus corporei

denotat.

denotat, atque ita proprie nulla datur adoratio mere interna, vt pluribus tradit Vasquez lib. 1. de adorat. cap. 4. & à potiori Bonauentura in. 3. dist. 9. art. 2. quæst. 3. & Maior q. 1. Quo fit vt ea diuisio adorationis tantum sit analogi analogata.

31 Qualis est etiam illa, qua adoratio externa diuiditur in *externam tantum*, carentem scilicet interna submissione, qualem milites Pilati Christo impie detulerunt; & *mixtam*, seu ex vtraque, interna scilicet & interna, constatam, quæ sola proprie adoratio est, vt ex dictis constat. Potest tamè alio sensu adoratio proprie etiam in externam & internam diuidi, vt sit diuisio non totius vniuersalis in partes subiectiuas, sed totius integri in partes integrantes, iuxta hæcenus dicta n. 29.

Secundo adoratio alia est *sacra* & religiosa, ordinisq; supernaturalis; alia *politica* & civilis, ac ordinis naturalis; quarum vtraque proprie ac vniuoce dicta adoratio est, vt ex dictis constat num. 25.

32 Tertio adoratio alia est *absoluta*, solius intellectualis creaturæ propria, vt dictum num. 25. alia *respectiua*, quæ rebus etiam inanimatis, propter excellentiam intellectualis creaturæ tribuitur. Quam diuisionem etiam Durandus, Holcot, Payua, & alij, qui negant, res inanimatas proprie coli, vt inferius dicitur dub. 5. analogam dicere necesse habeant: nobis tamen, qui res etiam inanimatas proprie coli censemus, vniuocam dicere licet, iuxta ea, quæ inferius trademus cit. dub. 5. Quanquã nec id necesse est dicere; cum accidens analogice quidè, sed nihilominus etiam proprie fit & dicatur ens, vt ibidem notamus n. 134.

33 Quarto adoratio alia est *latria*, ac propria excellentiæ diuinæ; alia communi Theologorum vsu appropriato nomine dicitur *dulia* (quo tamen nomine etiam latria nonnunquam per antonomasiam afficitur) & excellentiam creatam respicit, atque essentialiter à priori distinguitur, iuxta S. Thomam 2. 2. quæst. 25. art. 1. & quæst. 81. a. 4. & quæst. 103. & communem; quidquid dixerit Marsilius in 3. q. 8. a. 1. ad 3.

Et hæc quoque diuisio simul & vniuoca est, licet aliter Bellarminus lib. de sanctis cap. 12. & adæquata, si de habitibus intelligatur, & ad religiosam adorationem non restringatur. Qua notione iam olim S. Thomæ quæst. 103. articulo 3. & 4. vsurpata *dulia*, rursus in *duliam inferiorem*, & *hyperduliam* diuiditur: sed quæ nomina iam recentiori vsu soli fere adoratio ni sacræ accommodantur, vt pluribus suo loco dicitur.

34 Colligitur tertio, quid de alijs vocibus sentiendum, quæ cum adoratione affinitatem habent; quales sunt bona existimatio, honor, laus, gloria, cultus, veneratio, reuerentia. *Bona enim existimatio* sola intellectus recte de altero sentientis actio est, & potest sine cæteris omnibus consistere, cætera autem sine illa minime.

Honor testimonium quodlibet excellentiæ est, ac proinde fere genus ad cætera, quæ subiunximus, iuxta Aristotelem 1. Ethic. cap. 8. & lib. 8. cap. 8. & Sanctum Thomam 2. 2. quæstion.

103. corp. & ad 3. vbi simul recte addit, Deum quidem honorari proprie, ipsosque homines apud Deum etiam sola mente; dum scilicet aliquis recogitat vel Dei excellentiam, vel etiam alterius hominis coram Deo: & vero apud homines honorari neminem posse, nisi accedant signa exteriora, vel verborum, puta cum aliquis ore pronuntiat excellentiam alicuius, vel factis, sicut inclinationibus, obuiationibus, & alijs huiusmodi, vel etiam exterioribus rebus, puta in munerum oblatione, aut imaginum institutione, vel alijs huiusmodi.

35 *Laus* in verbis consistit iuxta S. Thomam loco citato ad 3. & Gellium lib. 2. cap. 6. Male proinde à Cornelio Frontone definita, *secunda existimatio recte factorum*, cum addendum fuisset, *verbis expressa*. Alia Aristotelis 1. Ethic. 12. apud S. Thomam loc. cit. inter laudem & honorem distinctio, quasi laus tantum sit circa *bonitatem alicuius in ordine ad finem*; cum honor sit *etiam optimorum, quæ non sunt ad finem*, non est vsu recepta, vt bene notauit Vasquez lib. 1. n. 3.

36 *Gloria* est frequens de aliquo fama, eum laude, iuxta Ciceronem 2. de inuent. seu vt S. Thomas loc. cit. ex Augustino lib. 83. q. 31. ait, *Praeclara cum laude notitia*, quæ prioris effectus est.

Cultus seu colere Vasquius lib. 1. n. 5. idem videtur esse, quod honorare; quocirca etiam inferioribus tribui censet. Sed rectius Nonio Marcello idem est, quod venerari, ex communi, vt apparet, recte loquentium vsu, vt etiam dictum superius q. 1. dub. 2. n. 25. Cui præstat auctoritatem Cicero 2. de lege Agraria: *Non eos in Deorum immortalium numero venerandos à nobis, sed colendos putatis?* Et 1. de nat. Deorum: *Nam quæ præstans natura Deorum hominum pietate coleretur, cum æterna esset & beatissima. Habet enim venerationem iustam, quidquid excellit.*

37 Porro *venerari*, inquit Paulus Diaconus, à *ueneria* & *orando* compositum esse videtur. Insuper factis. Rectius dicitur, esse cum quadam animi submissione honorare, siue per gestum aliquem corporis, eius submissionis indicem, siue alia ratione. Quocirca etiam *laudibus gratijsque aliquæ venerari*, dixit Tacitus lib. 12. Eodem modo sacrificijs & votis Deum venerari ac colere vere ac proprie dicimus, non item adorare.

Reuerentia proprie interiorem potius affectum submissionis significare videtur, iuxta Sanctum Thomam loc. citat. & quæst. 81. art. 2. ad 1. quam aliquam ipsius notam. Vulgariter tamen pro quauis honoris nota accipitur; & vtrouis modo ab adoratione distinguitur.

Habet tamen hæc tria præ cæteris supradictis maximam inter se affinitatem. Quocirca etiam à Vasquio lib. 1. num. 4. & 5. idem significare putantur; nec nisi aliquo modo superiori tribuuntur; sicut è contrario bona existimatio, honor, & laus etiam est de æqualibus, aut inferioribus, iuxta Sanctum Thomam citat. quæst. 103. art. 2. Vnde Deus licet honorare Sanctos dicitur, non tamen colere, venerari, aut reuereri. Optime Augustinus lib. cont. ferm. Ariani cap. 23. *Honorat omnis, qui adorat; non tamen adorat omnis qui honorat.*

Addit S. Thomas cit. quæst. 103. art. 1. ad 1. reuerentiam ex una parte esse primum motuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia vero parte, inquit, est honoris finis; in quantum scilicet aliquis ad hoc honoratur, ut in reuerentia habeatur ab alijs. Atque hæc de communi ratione adorationis fati.

DVBIUM II.

De adoratione sacra Dei, Christi hominis, & Sanctorum.

S. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. & 3.

38 **P**ostquam rationem adorationis in genere, eiusque varietatem explicauimus, sequitur, ut speciatim de adoratione sacra, eiusque terminis, hoc est, rebus ijs, quæ pie adorantur, sigillatim agamus.

Cum autem eæ vniuersim duplicis sint generis, quedam scilicet intellectu prædita, ut sunt Deus, Christus homo, alijsq; Sancti; alia vero sint rationis expertes, uti sunt reliquiæ & imagines sacrae, aliaque res inanimatae, prout aliquem ordinem ad Deum, aut alias personas sacras habent; in hoc quidem dubio, solum de adoratione sacra rerum prioris generis, in sequenti vero dubio de adoratione rerum inanimatarum agemus.

Primo igitur quæritur, an, qua ratione & vbi Deus sit adorandus.

39 **A**SSERTIO I. Deum propria quadam, eaque omnium perfectissima & excellentissima adoratione latræ adorandum esse, non solum positio, sed etiam naturali præcepto, euidenter constat. Est extra controuersiam, & quantum ad præceptum diuinum spectat, constat ex scriptura Deuteronom. 6. v. 13. & Matthæi 4. v. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.*

40 **P**ræceptum diuinum naturale colligitur ex ipsa ratione naturali, qua constat, cuique personæ seu naturæ intelligenti & sanctæ, pro ratione suæ excellentiæ ac dignitatis, condignum adorationis honorem esse tribuendum. Cum ergo Deus, sit natura summæ ac infinitæ excellentiæ ac dignitatis, fatendum est, eum propria quadam, & quidem perfectissima ac excellentissima adoratione esse colendum. Quæ quidem non est alia, quam adoratio latræ, siue Religionis: siquidem latræ vox proprie significat actum seruitutis soli Deo tanquam summo omnium Domino debita; cum adoratio, quæ hominibus vel Angelis tribuitur, solum sit actus dulæ, ut dictum dub. præced. n. 33. & declarauit Augustinus l. 1. de Trinitate cap. 6. vbi ait: *Iubemur non seruire creaturæ, sed Creatori* (Rom. 1. v. 25.) *non eo modo, quo iubemur per charitatem seruire inuicem* (Galat. 5. v. 15.) *quod est græce δουλεύειν, sed eo modo quo tantum Deo seruitur, quod est græce λατρεύειν. Unde idololatra dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent, quæ debetur Deo. Secundum hanc enim seruitutem dictum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Nam & hoc distinctius in græca scriptura inuenitur λατρεύειν enim habet.*

41 **A**SSERTIO II. Adoratio Dei propria, non ex ipso ritu externo adorationis, corporisque gestu, sed interna animi demissione ac reuerentia defumitur. Ita Gregorius de Valentia hic q. 3. punct. 2. & Vasquez lib. 1. de adoratione num. 90. conuenienter S. Thomæ cit. quæst. 84. a. 1. ad 1. ex communi. Probatur ex dictis dub. præced. num. 1. 1. & 2. 6. ex quibus constat, infimos quosque adorationis gestus, pura corporis prostrationem, flexionem genuum. &c. etiam hominibus recte fuisse exhibitos; uti speciatim liquet Genes. 33. v. 3. quando Iacob adorauit Esau, *prostratus in terram.* Et Genes. 43. v. 26. & cap. 50. v. 18. Filij Iacob adorauerunt Ioseph prostrati in terram.

Ratio est; quia cum in adoratione quiddam, quasi materiale sit ipse ritus seu gestus corporis, non est necesse, ut per eum ipsum adoratio Dei propria discernatur ab ea, quæ creaturis exhibetur. Quo fit, ut quoad externum præcise ritum, nulla adoratio, seu naturali & diuino præcepto, seu perpetua & inuariabili consuetudine, seu positua aliqua lege, ita Dei propria sit, quin etiam alijs rebus communis esse possit, adeoque nulla adoratio præcise ex nota exteriori discerni possit, an sit latræ, vel dulæ.

Quamquam indecens apud nonnullos mundi seruos abusus est, demissiori corporis gestu venerari homines, quam Deum; quod etiam notauit Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 4. & ex eodem S. Thomæ cit. q. 84. a. 1. ad 1.

42 **E** contrario vero cum interna animi submissio ac reuerentia quasi anima sit & vita adorationis, ratioque formalis, qua externus adorationis motus quasi determinatur, necesse est, eam ita Dei propriam esse, ut absque manifesta idololatria nulli creaturæ tribui vnquam possit, eo modo, quo Deo tribuitur, ut recte S. Thomæ loc. cit. Respondet enim hæc demissio rationi formali obiecti, seu termini adorationis, hoc est, excellentiæ rei adorandæ, quæ utiq; Deo propria est; nec vlli creaturæ secundum se comunicabilis.

43 **A**SSERTIO III. Ratio formalis, ob quam Deus proprie adoratur, est ipsa excellentia diuinæ dignitatis seu ratio primi principij; quæ proinde vnum specie adorationis cultum ad virtutem religionis pertinentem constituit. Ita Vasquez l. 1. de adorat. disp. 2. Lessius de relig. n. 50. post S. Thomam q. 81. a. 3. Alensem, Gabrielem, & communem, contra Cordubam l. 1. q. 5. dub. 2. qui pro diuersis quibusdā attributis Dei diuersos adorationis actus assignat. Probatur & declaratur assertio. Ratio enim formalis, ob quam Deus proprie adoratur, non est bonitas Dei; hanc enim charitas respicit: nec cætera attributa singula; quædo singula non continent formaliter excellentiam vnde quæque infinitam, sed infinitam solum in suo genere, ut suo loco tomo 1. disp. 2. dictum: Ergo necesse est, ut sit ipsa infinita excellentia ac dignitas diuinæ naturæ, contenta in ipsa ratione primi principij, in quo includuntur omnes omnium attributorum perfectiones.

44 **Q**uo fit, ut quamuis alijs atque alijs Deum colendi modis alia etiam atque alia attributa diuina expressius & significantius honorentur;—

sacrifi-